

VII

Kształtowanie systemu zieleni Wrocławia

Zieleń w obecnym układzie przestrzennym miasta

Wprowadzenie

Zieleń w mieście z perspektywy człowieka – mieszkańca czy turysty – jest postrzegana w kategoriach obiektów: pojedynczych (drzewa), liniowych (aleje, szpalery) lub powierzchniowych (parki, skwery, ogrody). W szerszym rozumieniu – w stosunku do powierzchni całego miasta i terenów podmiejskich – tereny zieleni tworzą swoisty układ przestrzenny, w ujęciu urbanistycznym nazywany **systemem zieleni miejskiej**. Wśród najczęściej opisywanych w literaturze przedmiotu teoretycznych modeli systemów zieleni miasta możemy wyróżnić następujące układy: **1. plamowy** – oparty na rozmieszczonych przypadkowo terenach zieleni, zajmujących najczęściej niewielkie powierzchnie, często wzajemnie izolowane, **2. pasmowy** – silnie związany z geometrią zabudowy i siatką ulic, w odbiorze oceniany jako sztuczny, **3. pierścieniowy** – wynikający z zakładania terenów zieleni na obszarze dawnych fortyfikacji, **4. klinowy** – związany z tworzeniem pasm zieleni wzdłuż szerokich arterii komunikacyjnych, przenikających ze strefy podmiejskiej do centrum miasta, **5. klinowo-pierścieniowy** – stanowiący system wzajemnie powiązanych „klinów” i „pierścieni” zieleni (system ten, choć w rzeczywistości nieco utopijny, z punktu widzenia różnych ról, jakie zieleń odgrywa w środowisku miejskim, wydaje się jednak najkorzystniejszy). Powiązane ze sobą tereny zieleni pełnią istotne funkcje ekologiczne (głównie jako korytarze ekologiczne [→ IX]) i klimatyczne [→ 775], szczególnie ważne w wymiarze obserwowanych niekorzystnych zjawisk, jak miejska wyspa ciepła. Układ wzajemnie powiązanych płatów i korytarzy ekologicznych jest również nazywany **systemem przyrodniczym**, w którym – z punktu widzenia środowiska przyrodniczego – ciągłość przestrzenna, funkcjonalna i czasowa zapewnia tzw. samoodnawialność.

System klinowo-pierścieniowy zieleni Wrocławia

Historia rozwoju terenów zieleni miasta wskazuje celowe łączenie obiektów zieleni w jeden system, choć podstawowym kryterium determinującym ten kierunek działania była raczej funkcja rekreacyjna, a więc chęć tworzenia powiązanych ze sobą obszarów zieleni umożliwiających wypoczynek czynny (trasy spacerowe i rowerowe, kontakt z przyrodą). W wypadku Wrocławia istotną rolę w tym procesie odegrały również uwarunkowania przyrodnicze, m.in. obecność rzeki Odry i jej dopływów.

Uwidaczniający się w układzie przestrzennym terenów zieleni miasta system klinowo-pierścieniowy tworzą obiekty zieleni zarówno kształtowane przez człowieka, często od podstaw, np. Promenada Staromiejska, jak i naturalne, o wysokich walorach przyrodniczych, nieprzekształcone przez człowieka, np. tereny wodonośne [→ 865].

Pierwszy pierścień tworzą: Promenada Staromiejska i fosa oraz sąsiadujące parki i tereny zieleni. Długość tego pierścienia wynosi ponad 3,5 km, a przebiega on wokół Starego Miasta [→ 1] i obejmuje następujące odcinki: pl. Jana Pawła II [→ 61] do

ul. Krupniczej (bulwar T. Jasińskiego); od ul. Krupniczej do ul. Świdnickiej (na wysokości Narodowego Forum Muzyki [→ 128]); fragment promenady z parkiem M. Kopernika [→ 60]; fragment promenady ze Wzgórzem Partyzantów [→ 104] i skwerem przy ul. Z. Krasieńskiego (po drugiej stronie fosy miejskiej), pas zieleni przy fragmencie dawnej fosy (na tyłach Galerii Dominikańskiej); park J. Słowackiego ze Wzgórzem Polskim [→ 105]; bulwar X. Dunikowskiego; fragment promenady od pl. Jana Pawła II do zabudowań przy Odrze (na wysokości arsenału Mikołajskiego [→ 209]). Pierścień ten jest najbardziej czytelny i widoczny na planach miasta. Ciągłość terenów zieleni jest przerywana jedynie głównymi ulicami, które od centrum Starego Miasta rozchodzą się promieniście na zewnątrz.

Drugi pierścień tworzą: fragment doliny Odry [→ 836], zielen parków miejskich: Szczytnickiego, Wschodniego i Południowego oraz dawny trakt spacerowy wzdłuż kolejowej obwodnicy towarowej [→ 538], obecnie niedefiniowany jako zielen komponowana i określaną mianem zieleni nasypów kolejowych [→ 758]. Przebieg nasypu kolejowego obejmuje: w pd.-wsch. części miasta odcinek poniżej ul. Gazowej, następnie na pd. odcinek od ul. Świeradowskiej i Wzgórza Gajowego; odcinek wzdłuż ul. Koszyckiej obok ogrodów działkowych; odcinek w sąsiedztwie parku Południowego; w kierunku pn.-zach. równoległe do ul. Modlińskiej; na zach. od centrum handlowego Borek w kierunku dzielnicy Fabryczna, obok stadionu WKS Śląsk [→ 429]; na osiedlu Grabiszyn na wysokości ogrodów działkowych i na osiedlu Popowice na wysokości parku Popowickiego [→ 439] i Górki Popowickiej; wzdłuż ul. Milenijnej i cmentarza komunalnego na Osobowicach [→ 576]. Ciągłość „pierścienia” jest nieznacznie zakłócona przebiegiem tras komunikacyjnych.

Trzeci pierścień występuje jedynie w fragmencie – w zach. i pd.-zach. części miasta tworzy go dolina Ślęzy [→ 838], w sąsiedztwie Partynic [→ 267], parku Klecińskiego [→ 431], parku Grabiszyńskiego [→ 430], lasu Oporowskiego [→ 351], ogrodów działkowych, parku Tysiąclecia [→ 445], lasu Kuźnickiego [→ 350], lasu przy ul. Mącznej, lasu Pilczyckiego [→ 352], lasu Osobowickiego [→ 644], aż do rzeki Odry, która stanowi pn. granicę pierścienia.

Promienie (kliny) tworzą: tereny zieleni dolin rzecznych – Odry (szczególnie dominującej), Bystrzycy [→ 835], Oławy [→ 837], Ślęzy, Widawy [→ 839], Dobrej – pełniące w strukturze przestrzennej Wrocławia funkcje swoistych „korytarzy przewietrzających” silnie zabudowane części miasta, cenne pod względem przyrodniczym obszary Wrocławia (m.in. włączone do programu Natura 2000 [→ 852] i parki krajobrazowe [→ 855]), tereny zieleni kształtowane przez człowieka jako pasy zieleni wysokiej towarzyszące głównym ciągom komunikacyjnym, często wraz z położonymi w sąsiedztwie ogrodami działkowymi, parkami czy zieleńcami. Na przykład na osi pn.–pd. klin taki obejmuje tereny zieleni wraz z parkiem Andersa i Wzgórzem Andersa [→ 450] i parkiem Skowronim [→ 441] oraz ogrodami działkowymi, aż do nasypu kolejowego). Klin ten, niestety, jest poprzecinany gęstą siatką ulic, a w wielu miejscach powstały i nadal są wznoszone mniejsze i większe zabudowania kubaturowe.

We Wrocławiu układ pierścieniowo-klinowy nie jest jednak układem ciągłym. Trudno obecnie przemieszczać się po mieście wyłącznie terenami zieleni, nie spotykając po drodze przeszkód: sieci ulic, zabudowań lub innych elementów infrastruktury technicznej. Jest to jakby wpisane w ciągły rozwój miasta i

postępujące zagęszczanie tkanki urbanistycznej nowymi obiektami i trasami komunikacyjnymi. Nawet rzeka Odra na śródmiejskim odcinku jest zawężona do koryta rzecznego i otoczona zabudową miejską, przez co ma ograniczoną możliwość pełnienia funkcji ekologicznych. Niemniej jednak system taki ma wiele zalet, m.in. dobre połączenie zieleni ze strefą podmiejską przez ciągi przyrodnicze. Układ przestrzenny miejskich terenów przyrodniczych i krajobrazowych sprzyja rozwojowi systemu tras rekreacyjnych (rowerowych i spacerowych).

System zieleni i plany jego rozwoju

Aktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 2010 zakłada, że „system terenów zieleni i otwartych” będzie się rozwijał jako struktura osiowo-promienista z funkcją przyrodniczą jako nadrzędną. W systemie tym głównymi osiami są doliny rzek, od których promieniście rozchodzą się pozostałe elementy systemu. Przy obserwowanym obecnie intensywnym rozwoju terenów silnie zabudowanych wyzwaniem będzie zagwarantowanie mieszkańcom możliwości wypoczynku w najbliższym otoczeniu miejsca ich zamieszkania. Dlatego konieczne jest tworzenie nowych terenów zieleni o charakterze publicznym, jak parki miejskie czy zieleńce, również na obszarach o dużej gęstości zaludnienia, niemających podstawowych elementów struktury systemu zieleni.

Zieleń rozproszona

Analizując układ przestrzenny terenów zieleni w Śródmieściu (o zwartej i gęstej zabudowie), łatwo dostrzec, że parki, skwery i zieleńce są rozmieszczone w pewnej odległości od siebie i nie tworzą powiązań systemowych, co w skali lokalnej przypomina bardziej model układu plamowego. Nadrzędna jest w tym wypadku funkcja rekreacyjna zieleni, głównie dla mieszkańców pobliskich osiedli i towarzyszących im gmachów publicznych (tereny przy szkołach, szpitalach, kościołach). Przykładem może być zwarta zabudowa osiedli Nadodrze [→ 556] i Ołbin [→ 557], z wysokimi kamienicami, gęstą siecią ulic i terenami zieleni rozproszonymi między kwartałami zabudowy (m.in. pl. św. Macieja [→ 660], Wzgórze Słowiańskie, skwer Na Szańcach [→ 686] czy skwer przy ul. Pomorskiej [→ 678]). Za wyjątek można uznać park S. Staszica [→ 641] i skwer przy pl. Strzeleckim [→ 659], które historycznie stanowiły jedno założenie przestrzenne.

Podsumowanie

W świetle wyników badań, system klinowo-pierścieniowy korzystnie oddziałuje na klimat lokalny miasta, jego przyrodę i środowisko zamieszkania. Poszukiwanie rozwiązań przestrzennych prowadzących do wzajemnego powiązania poszczególnych jednostek zieleni, zarówno istniejących, jak i nowo projektowanych, powinno być głównym założeniem procesu planowania w strategiach rozwoju Wrocławia. Punktem wyjścia tych działań należy uczynić właściwe rozpoznanie zachowanych historycznych układów zieleni, z których część uległa zatarciu lub dewastacji. Ważne wydaje się utrzymanie ciągłości w tworzeniu terenów zieleni, które wykorzystują potencjał istniejącego krajobrazu i jednocześnie są wzbogacane o różne dzieła sztuki ogrodowej.

748

Kompleksy i parki sportowe

Przykładem obiektu o charakterze **p.s.** jest nowy park osiedlowy przy ul. J. Bajana [→ 425] na osiedlu Gądów. Zrealizowany w 2005–06 (proj. → isba Grupa Projektowa – Tomasz Boniecki, Joanna Styrylska, Katarzyna Pawlak-Karska), w założeniu miał pełnić funkcje rekreacyjne dla osiedli mieszkaniowych o intensywnej zabudowie wielorodzinnej. Zaprojektowano nowy układ ciągów pieszych, placów sport. i rekreacyjnych oraz zieleni i sieć oświetlenia. Powstały m.in.: tor rowerowy z przeszkodami, boisko do koszykówki, siłownia terenowa, plac zabaw dla dzieci, trybuny terenowe.

Szymon Rozalski

799

Programy na rzecz zieleni miejskiej

Zadania dot. **z.m.** są określone w różnych **p.**, jak: Wieloletnie Plany Inwestycyjne (np. Program rewitalizacji **z.m.**, Program nowych zalesień we W., Rewaloryzacja Promenad Staromiejskich), i w **p.** własnych jednostek odpowiedzialnych za zarządzanie terenami **z.** → Zarząd Zieleni Miejskiej (np. Program **z.** rozproszonej, Program poprawy estetyki i zagospodarowania rekreacyjnego miasta). Ponadto od 2006 jest wdrażany Powiatowy program zwiększenia lesistości M. W., a w 2004 Rada Miejska przyjęła uchwałę w sprawie przyjęcia Programu ochrony środowiska dla M. W. na 2004–15. Wszystkie **p.** wskazują cele i kierunki działań oraz typują konkretne obiekty, dla których są realizowane prace w zakresie zieleni.

Szymon Rozalski